

Staffan Laestadius: Extremvädren är en elefant i ett rum där vi famlar efter utvägar

Djupt fossilberoende klamrar vi oss fast vid den enda livsstil vi kan föreställa oss. Innerst inne inser vi att det postfossila livet måste bli annorlunda. Det skriver nationalekonomen och författaren Staffan Laestadius i en gästkrönika. På torsdag den 15 oktober håller han en föreläsning i serien Klimatet & vi på Stadsbiblioteket i Halmstad, klockan 17.30–18.45, med rubriken ”Hetare än någonsin”, och där han utgår från sin senaste bok ”Så kunde det gå – tillbakablick på klimatkrisen och omställningen”.

Det finns oändligt mycket hopp – bara inte för oss – uttalade Franz Kafka för Max Brod 1920. Ett sekel senare (2019) vinklade författaren Jonathan Franzen hans uttalande och framhöll att hoppet är ute för planeten som vi lärt känna den men att mänskligheten kommer att överleva.

Så är det nog. För den som lyft blicken bortom det senaste svenska valets närmast frånvarande klimatoro är hoppets karaktär i högsta grad en aktuell fråga.

Klimatvetenskapen ger – trots ett lågmält språkbruk – i grunden inte mycket hopp om att mänskligheten kommer att hinna ställa om sin fossilberoende livsform i rimlig tid innan det liv vi önskar leva blir omöjligt att upprätthålla. Men vilken form av liv kommer vi att kunna säkra? Och hur kan vi i Sverige bidra till det arbetet?

I början av året konstaterade ett internationellt forskarteam (med bland andra Johan Rockström) att den globala temperaturen nu är högre än den varit på 125 000 år och att atmosfärens koldioxidhalt är den högsta på två miljoner år. Planeten håller – om man inte vidtar kraftfulla åtgärder – på att tippa över till ett okontrollerbart ”hothouse earth”.

Sedan Riokonferensen 1992, då det globala klimatarbetet inleddes, har koldioxidutsläppen *ökat* med 70 procent. Två tredjedelar av mänsklighetens samlade utsläpp har ägt rum efter Rio. Parisavtalets huvudbudskap, 2015, var att utsläppen av växthusgaser måste reduceras så att den globala uppvärmningen hamnar under 2 grader med en ambition att begränsa temperaturhöjningen till 1,5 grader. Redan vid denna lägre nivå förlorar vi kontrollen över viktiga planetsystem med svåröverskådliga konsekvenser för mänsklig aktivitet.

Läget är således dystert. Användningen av olja, gas och kol nådde under 2025 ”all time high”. Koldioxidutsläppen har, i linje med detta, *ökat* med cirka 10 procent sedan Parisavtalet 2015. Atmosfärens koldioxidhalt är nu 2026 cirka 430 ppm (parts per million) i årsvärde. År 2015 var halten 401 ppm; under förindustriell tid 280 ppm.

Temperaturhöjningen i atmosfären är redan nu 1,5 grader över 1800-talets nivå; 0,4 grader varmare än när Parisavtalet slöts. Och temperaturens ökningstakt accelererar. Augusti i år var den varmaste månad som någonsin uppmätts. Havsvattnets temperatur är också den högsta någonsin och i ökande utsträckning motorn bakom de extremväder som blir allt mer frekventa.

Den kolutsläppsbudget som totalt återstår 2026 motsvarar två till sex års globala utsläpp på nuvarande nivå om man vill begränsa den globala temperaturhöjningen till 1,6 grader. Också denna riskfyllda målnivå – som accelererar avsmältningen på Grönland och i Västantarktis bland annat – framstår som allt svårare att hålla sig under. Allt fler rapporter pekar mot en global temperaturökning på 2 grader före 2050 och en svårhejdad utvecklingsbana mot 3–4 grader vid sekelskiftet.

Även om alla utsläpp momentant skulle upphöra fortsätter klimatkrisen att förvärras: den utsläppta koldioxiden finns ju kvar. Sammantaget står vi – nu och inför kommande decennier – inför svårhanterligt lidande och konflikter om resurser, migration, egendom och – inte minst – svalka. Vart ska de ta vägen vars jordar torkar och brunnar sinar eller vars hus brinner upp eller flyter bort? Vem ska betala alla krisåtgärder som nu måste vidtas i allt större skala?

En fördjupad klimatkris är emellertid inte naturlagsbunden. Även om det i alla länder finns människor, också i ledande ställning, som inte vill kännas vid den kris vi nu är djupt inne i, så är kunskapsläget gediget; inte bara om dess karaktär utan också hur den kan och måste hanteras. Främst handlar det om att ersätta all kolförbränning med förnybara energislag. Lyckligtvis har vi under detta millennium med intensiva innovationer lyckats pressa kostnaderna så att i stort sett alla former av förnybar energiomvandling och lagring nu är billigare än de fossila eller kärnkraft.

Också på andra områden har mänsklig kreativitet resulterat i förnybara systemlösningar, inte minst sådana som nyttjar el och biomassa. Dessa levererar redan i dag tjänster som ofta är billigare och bättre än de fossila. Kort sagt: vi lider inte brist på tekniska lösningar.

Problemet, det vill säga att ingen omställning värd namnet har tagit fart – globalt eller i vårt land – är kulturellt, socialt och politiskt. Djupt fossilberoende klamrar vi oss i det längsta fast vid den enda livsstil vi kan föreställa oss och som vi vägrar inse urholkas för var dag. Innerst inne inser vi – åtminstone många av oss – att det postfossila livet måste bli annorlunda. Men de tilltagande extremvädren blir till en elefant i ett rum där vi famlar efter utvägar.

Vi saknar övertygande berättelser, narrativ, över hur det postfossila livet kan gestalta sig; hur man kan hantera – och engagera sig i – processen bort från fossilberoendet. Dessa berättelser kan inte inskränkas till ”gröna” investeringskalkyler över nya vindkraftverk och kapacitetshöjningar på järnvägen.

Vi måste dessutom inte bara få en positiv bild av det postfossila livet; vi måste också, som Jonathan Franzen skriver, inse att detta kommer att äga rum på en planet som vi förändrat.

Staffan Laestadius

nationalekonom och professor emeritus i industriell utveckling vid KTH